

process (past and present) inherent in the non-imperial ideology of racism. An important component of the content of Russian textbooks is precisely such ideologemes that promote the greatness of modern Russia, its return to the borders of the former empire, and the appropriation of someone else's historical heritage.

Key words: school history, content of school history, textbook, leading ideas of content, conceptual apparatus, terminology, history of Russia.

Отримано: 11.05.2024 р.

УДК 37.016:94]:001.891

Олег Шилюк
м. Чернівці

ДИДАКТИКА ІСТОРІЇ: АВТОРИ, ЖУРНАЛИ, ПРОБЛЕМАТИКА (НАУКОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА БАЗОЮ WOS)

Відсутність кількісних даних щодо опублікованих досліджень із дидактики історії зумовило проведення даної роботи. Метою дослідження було вивчення публікацій із дидактики історії з використанням бібліометричного аналізу. Цей метод можна вважати першим у своєму роді, який охоплює ширину та глибину досліджень дидактики історії. Пропонується аналіз і відображення наукового доробку близько 2,1 тис. праць за останні понад 50 років (1970–2024). Отримані записи були проаналізовані за характеристиками цитування, а також включаючи розподіл публікацій за мовами, країнами, журналами та авторами.

З 2015 по 2021 рік спостерігається значне збільшення кількості опублікованих статей із даної тематики. Аналіз найбільш цитованих статей дає змогу виділити шість кластерів дослідницьких тем. Матеріал дає систематичний огляд продуктивності та наочності дослідницької роботи у галузі дидактики історії. Висновки можуть бути використані для організації та визначення пріоритетів майбутніх досліджень у дидактиці історії.

Ключові слова: дидактика історії, наукометрія, бібліометричний аналіз, Web of Science, VOSviewer, аналіз цитувань.

Застосування інструментів наукометричного аналізу, зокрема бібліометричних, дозволяють працювати зі значною кількістю публікацій, що дає можливість визначити тенденції у дослідницькій діяльності. Цей метод аналізу дає змогу визначати напрям дослідження з необхідним ступенем глибини й деталізації, та виявити закономірності в публікаційній активності вчених різних країн світу.

Після проголошення незалежності України історична наука позбувається ідеологічного нашарування і стереотипів,

стає предметом серйозних документально-аналітичних студіювань, що також пов'язано не лише з відкриттям значного масиву архівних документів, але й із використанням досвіду зарубіжних країн. Дидактика (від грецького «didacticos» – навчальний) – галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти, навчання та виховання в процесі навчання. Завдання дидактики полягає у тому, щоб науково обґрунтовувати зміст освіти, пояснювати, досліджувати закономірності процесу навчання, визначати умови його оптимальної організації, розробляти й упроваджувати в освітню діяльність більш досконалі моделі освітнього процесу, методики та методи навчання, новітні технології.

Дидактика як будь-яка інша дослідницька царина постійно перебуває в розвитку. Науковці й педагоги-практики модернізують наявні й винаходять нові методи та підходи навчання. Сьогодні проблема полягає в обґрунтуванні необхідності нових наукових напрямів у галузі вивчення, моделювання та організації сучасної історичної освіти.

Зростання публікаційної активності дало змогу накопичити значний масив даних для пошуку та виявлення взаємопов'язаних перспективних напрямів майбутніх досліджень. Наукометричний аналіз дає кількісну інформацію щодо розвитку певної теми, включно із тенденціями результатів і фокусів, мереж співпраці, тематики дослідницьких кластерів, моделі історичної еволюції та мережі спільного цитування. У порівнянні з описовими оглядами, наукометрія має перевагу швидкого визначення ключових питань, які представляють зацікавлення й орієнтування на майбутні дослідження.

Аналізуючи та синтезуючи ключові напрями досліджень із дидактики історії, першочергово розглядається питання поширення цієї інформації в міжнародному науковому середовищі, що має велике значення для дослідників і фахівців-практиків.

Метою статті є спроба проаналізувати, використовуючи наукометричний інструментарій, стан досліджень із дидактики історії. Для пошуку і відбору публікацій було вибрано основну колекцію Web of Science (далі WoS)¹, яка є вагомим джерелом даних для наукометричних досліджень. Дані, використані в наукометричному аналізі, були завантажені з WoS від часу створення бази даних до 20 березня 2024 р. Дослідження проводилося з використанням бібліометричних методик. На першому етапі було проаналізовано публікації, які вивчають різні аспекти дидактики історії. Для відображення динаміки публікаційної активності було відібрано стат-

ті в базі даних WoS за темою «**Didactics**» (пошук за назвою, анотаціями, а також авторськими й додатковими ключовими словами), та обмежено тематику результатів пошуку галуззю «**History**», а також включати терміни «**Didactics Of History**», «**History Didactics**», «**History Teaching**», «**History Teaching And Learning**», «**History Education**»². Початково було отримано 2430 документів.

Для покращення результатів відбору та подальшого, більш якісного аналізу, було проведено вилучення документів з інших галузей з використанням інструменту **Citation Topics Meso**³. Було отримано 2108 документів, які були збережені для наукометричного аналізу. Публікації досліджень із питань дидактики історії, ймовірно, зростатимуть із кожним роком. Найвищий показник кількості публікації становив 200 матеріалів у 2021 р. Перші публікації з дидактики історії в системі WoS з'явилися у 1970 р.⁴. Активізація публікаційної активності з досліджуваної проблематики спостерігається з 2015 р. – 102 статті, відповідно у 2014 р. – 25. Це пов'язано як із появою нової бази даних Emerging Sources Citation Index (ESCI) у WoS у 2015 р., і відповідно збільшенням кількості видань які індексувались у базі даних, так і збільшенням публікаційної активності з досліджуваної проблеми.

Основний масив публікацій складають статті (**Article**) – 1610 (понад 76%). Подальший аналіз досліджуваної теми проводився з обмеження за типом документу – стаття.

Хоча переважна кількість досліджень стосується сфери освіти та історії, частково трапляється перетин з іншими напрямками, зокрема – загальні питання суспільних та гуманітарних наук, психологія тощо.

Таблиця 1. Дослідницькі галузі

№	Назва	Кількість публікацій	% співвідношення
1	Education Educational Research	781	48,5 %
2	History	515	31,9 %
3	Humanities Multidisciplinary	63	3,9 %
4	History Of Social Sciences	58	3,6 %
5	Social Sciences Interdisciplinary	52	3,2 %
6	Psychology Educational	35	2,1 %

Усього представлено публікації з 92 країн⁵. Аналіз розподілу публікацій по країнах дав змогу виявити ядро найбільш прогресивних із них, на які припадає понад 66% матеріалів. Одностанними лідерами за кількістю документів із дидактики історії є Іспанія, Бразилія та США, загалом 659 публікацій (понад 40% від загальної кількості).

Таблиця 2. **Країни**

№	Країна	Кількість публікацій	% співвідношення
1	SPAIN	239	14,8%
2	BRAZIL	236	14,6%
3	USA	184	11,4%
4	ENGLAND	90	5,5%
5	CANADA	76	4,75
6	NETHERLANDS	67	4,1%
7	SWEDEN	56	3,4%
8	TURKEY	56	3,4%
9	AUSTRALIA	52	3,2%
10	GERMANY	50	3,1%

Якщо проаналізувати організаційну приналежність авторів, ми виявимо десять провідних університетів, які підготували 286 статей (понад 16% від загальної кількості), щодо досліджень із дидактики історії.

Таблиця 3. **Афіліція авторів**

№	Організаційна приналежність	Кількість публікацій	Країна
1	UNIVERSITY OF MURCIA	72	Іспанія
2	UNIVERSITY OF AMSTERDAM	31	Нідерланди
3	UNIVERSIDAD DE VALLADOLID	30	Іспанія
4	UNIVERSITY OF LONDON	27	Великобританія
5	UNIVERSITY OF VALENCIA	24	Іспанія
6	AUTONOMOUS UNIVERSITY OF MADRID	22	Іспанія
7	KU LEUVEN	22	Бельгія
8	UNIVERSITY OF BRITISH COLUMBIA	21	Канада
9	UNIVERSITY COLLEGE LONDON	20	Великобританія
10	UCL INSTITUTE OF EDUCATION	17	Великобританія

Статті з досліджуваної проблеми опубліковані на 21 мові. Англійська мова є переважаючою – 1039 статей (64,1%), також значна частина статей опублікована іспанською 219 (13,5%) та португальською – 202 (12,4%) мовами.

Аналіз публікацій за назвами видань дала змогу встановити 672 найменування, у т.ч. десять журналів, в яких опубліковано найбільшу кількість статей (разом понад 19% від загальної кількості).

Таблиця 4. **Розподіл назв журналів за кількістю публікацій**

№	Назва	Кількість статей	% співвідношення
1	HISTORICAL ENCOUNTERS	63	3,8%
2	JOURNAL OF CURRICULUM STUDIES	57	3,5%
3	TEMPO E ARGUMENTO	32	1,9%
4	THEORY AND RESEARCH IN SOCIAL EDUCATION	30	1,8%
5	AEDOS REVISTA DO CORPO DISCENTE DO PROGRAMA DE POS GRADUACAO EM HISTORIA DA UFRGS	23	1,4%
6	HISTORY OF EDUCATION CHILDRENS LITERATURE	23	1,4%
7	EDUCAR EM REVISTA	22	1,3%
8	PAEDAGOGICA HISTORICA	22	1,3%
9	METIS HISTORIA ECULTURA	20	1,2%
10	ANTITESSES	17	1,0%

Як свідчать дані, наведені в таблиці, явним лідером за кількістю опублікованих статей є «*Historical encounters*» (Q1 в категорії «**HISTORY**») та «*Journal of curriculum studies*» (Q2 в категорії «**EDUCATION & EDUCATIONAL RESEARCH**»). Проаналізувавши найбільш цитовані статті, ми виокремили видання, де такі матеріали найчастіше публікуються – «*Journal of curriculum studies*» (5 статей із 50 найбільш цитованих).

Інформативною для наукометричних досліджень вважають творчу активність та лідерство науковців – авторів публікацій. Серед науковців, що досліджують питання дидактики історії, встановлено лідерів за кількістю публікацій (10 і більше) серед понад 2 тис. авторів. На цих авторів приходить майже 8,5% загальної кількості публікацій

Таблиця 6. **Автори**

№	Назва	Кількість статей	% співвідношення
1	Carrasco, Cosme J. Gomez	24	1,481%
2	Van Boxtel, Carla	20	1,235%
3	Van Nieuwenhuysse, Karel	13	0,802%
4	Mainer Baque, Juan	12	0,741%
5	Carretero, Mario	12	0,741%
6	Harris, Richard	12	0,741%
7	Miguel-Revilla, Diego	12	0,741%
8	Wilschut, Arie	12	0,741%
9	Martinez, Pedro-Miralles	10	0,617%
10	Sanchez-Agusti, Maria	10	0,617%

Окремо проведений аналіз найбільш цитованих публікацій дав змогу виокремити 50 з них для подальшої більш досконалої оцінки. Судячи з тематики найбільш цитованих робіт, зацікавлення дослідників спрямоване на дослідження розвитку історії, як актуального сучасного освітнього предмета, зокрема розглядаються питання:

- процеси вивчення історії в школі та поза нею і конструювання національної ідентичності (наративи національної держави, історичні знання та шкільна історична освіта; історична пам'ять, патріотизм, громадянство та мультикультуралізм; значення міжкультурного навчання в історичній освіті та способи його розвитку);

- викладання суперечливих питань, тем, які відрізняються моральною чутливістю (примирення та реконструкція мультикультурного суспільства; викладання історії в постконфліктних суспільствах; історична освіта, як простір дії між історичною свідомістю та історичною культурою; розповідь правди, відновлення гідності та збереження пам'яті жертв, а також примирення; зв'язок між історичною освітою та правосуддям перехідного періоду);

- дослідження навчання історії в закладах загальної середньої освіти та вишах із метою вивчення його ефективності (потенціал першоджерел; залучення учнів до історичних розвідок із метою навчити історично мислити та краще розуміти минуле; написання науково-обґрунтованих есе з історії та розвиток історичного письма; вплив на історичні уявлення учнів батьків та соціальної пам'яті групи, в якій вони живуть; історичні уявлення та історичні наративи походження власної нації, історичне розуміння національного минулого; навички, необхідні для отримання знань під час дослідження минулого, вивчення складних історичних тем);

- використання інформаційно-комп'ютерних технологій та засобів масової інформації (мобільних та мультимедійних ігор, віртуальної реальності, відеоігор на історичну тематику);

- питання реформування сучасної історичної освіти (модернізація навчальних програм з історії; роль викладання історії в орієнтації на сьогодення та майбутнє; дослідження освітніх стратегій, які можна застосувати, щоб навчити студентів встановлювати зв'язки між минулим, теперішнім і майбутнім; покращення освіти вчителів історії; модель викладання історії та співпраця школи й закладу вищої освіти).

Спостерігаємо, що більшість високоцитованих матеріалів опубліковані за останні 15 років (2008–2021 рр.).

Потрібно відмітити, що в результатах пошуку відслідковується 5 публікацій авторів з України, які стосуються:

- досліджень історичної освіти у Василянській школі в Умані⁶;
- висвітлення ефективних форм, методів та засобів навчання курсу «Історія науки і техніки»⁷;
- проблем сучасної історичної освіти⁸;
- внеску «Українського історичного журналу» в становлення та розвиток української історичної дидактики⁹.

Негативний вплив має присутність серед цих публікацій і статті написаної в співавторстві з авторами з росії у 2021 р. Загалом науковий багаж українських вчених із питань дидактики історії є досить значним і потребує більш широкого включення у міжнародний науковий простір.

Інший етап аналізу полягав у імпорті отриманих результатів з WoS у програму VOSViewer¹⁰ та проведенні візуалізації отриманих даних, зокрема створення мапи ключових слів. Використання можливостей програмного забезпечення VOSviewer дало змогу розподілити ключові слова в основні кластери за методом щільності взаємозв'язків. Мапа взаємозв'язків між найбільш вживаними ключовими словами за тематикою дидактика історії, що згруповані за кластерами за період з 1970 р. по 2024 р. Усього відслідковано 3711 ключових слів. Використовуючи поріг повторів не менше 10, відібрано 103 позиції, які згруповані в 6 кластерів*.

Кластер 1. **Дослідницький**, 30 тем, зокрема: cultural heritage, gamification, heritage, historical culture, historical empathy, historical literacy, historical memory, historiography, museum, oral history, perspective.

Кластер 2. **Національний**, 22 теми, зокрема: collective memory, conflict, diversity, gender, identity, memory, narratives, nation, national history, national identity, nationalism, politics reconciliation social representations.

Кластер 3. **Педагогічний**, 16 тем, зокрема: beliefs, cognition, conceptions, education, epistemology, historical thinking, history teachers, knowledge, motivation, pedagogical content knowledge, science, secondary education, teacher education, technology, thinking.

Кластер 4. **Суспільний**, 15 тем, зокрема: assessment, citizenship education, civic education, consciousness, controversial

* Назви кластерів авторські, на основі аналізу спільного характеру виявлених тем.

issues, critical thinking, historical consciousness, primary sources, social studies, social studies education.

Кластер 5. **Об'єктний**, 12 тем, зокрема: adolescents, classroom, disciplinary literacy, instruction, literacy, school, students, teachers.

Кластер 6. **Управлінський**, 8 тем, зокрема: citizenship, curriculum, future, history curriculum, policy, schools, state.

Необхідно зазначити, що наведені вище висновки базувалися на аналізі публікацій, які зберігаються в базі даних WoS. Подібний або різнорідний набір висновків може виникнути, якщо була використана інша база даних, така як SCOPUS. Ми підсумовуємо результати попередніх досліджень та виявляємо проблеми та можливості для дослідження за тематикою **«Дидактика історії»**. Висновки спрямовані на надання важливої інформації, пов'язаної із цими дослідженнями, такими як (1) характеристика публікацій за представленою тематикою, (2) найбільш релевантні покликання, (3) основні журнали для публікацій результатів досліджень та (4) основні країни й автори, що діють у цій галузі дослідження, потенційні можливості співпраці.

Надана якісна дискусія з визначенням основних сфер досліджень та подальших їх напрямів. Цей огляд може допомогти практикам і дослідникам забезпечити краще розуміння поточного стану дослідницького поля за тематикою **«Дидактика історії»** і служити відправною точкою для майбутніх досліджень. Стаття не лише визначає нинішній статус дидактики історії, але й також підказує нові напрями, які супроводжують вчених і фахівців-практиків галузі. Прогалини в дослідженнях можуть слугувати мотивацією для подальшої наукової роботи.

Примітки:

1. Web of Science / Clarivate Analytics [Електронний ресурс]. URL: <https://www.webofscience.com> (дата звернення: 20.03.2024).
2. Didactics (Topic) and History (Web of Science Categories) and Didactics Of History (Should – Search within topic) and History Didactics (Should – Search within topic) and History Teaching (Should – Search within topic) and History Teaching And Learning (Should – Search within topic) and History Education (Should – Search within topic).
3. Документи, які містять ключові терміни Didactics, History, але не мають відношення щодо досліджуваної проблеми, зокрема з галузей Nursing, Psychiatry, Medical Ethics тощо.
4. Jones G.E. Towards a theory of history teaching. *History*. 1970. Vol. 55. P. 54-64. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-229X.1970.tb02401.x>

5. 74 записи (4,5%) не містили дані щодо країни авторів. Це є досить важливою проблемою для проведення наукометричного дослідження, коли не повністю представлені метадані публікації.
6. Kryvosheia I., Morawiec N. History and memory in the basilian school in uman (1765–1834). *Eminak*. 2023. Vol. 1. P. 43–61. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2023.1\(41\).621](https://doi.org/10.33782/eminak2023.1(41).621)
7. Bezv V., Dmytriienko O. Students' perceptions of the history of science and technology course at teacher training university. *Advanced Education*. 2020. Vol. 15. P. 74–80.
8. Sic A.I. Reflections on the present-day state of Slovak historical education. *Historicky Casopis*. 1997. Vol. 45(1). P. 100–107.
9. Udod O.A. Issues of Historical Didactics on the Pages of the «Ukrainian Historical Journal». *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*. 2017. Vol. 6. P. 176–189.
10. VOSviewer / Centre for Science and Technology Studies, Leiden University, (version 1.6.20, October 31, 2023). URL: <https://www.vosviewer.com> (дата звернення: 20.03.2024).

The absence of quantitative data on published researches in didactics of history preconditioned writing this work. The objective of the research was to study publications in didactics of history using bibliometric analysis. This bibliometric analysis can be considered the first of its kind to cover breadth and depth of history didactics research. An analysis and display of scientific output of about 2,100 works for the last more than 50 years (1970–2024) is offered. The acquired records have been analyzed according to the citation characteristics, with publications divisioned depending on the language, country, journal and author.

The analysis of the most cited publications allows dividing topics for research into six clusters. This research provides a systematic review of efficiency and ostensiveness of research work in the field didactics of history. Conclusions can be used for organizing and determining priorities of future research in didactics of history.

Key words: Didactics of history; Scientometrics; Bibliometric analysis; Web of Science; VOSviewer; Citation analysis.

Отримано: 05.04.2024 р.